

КОММУНИСТЕРНИҢ ЧАНГЫС ЭП-СЕТКИЛИ БОЛГАШ СЫРЫЙ КАТЫЖЫШКЫНЫ

Партиянын Барын-Хемчик райкомунун июль 17-де болуп эрткен актив-биле катышкан пленумунга СЭКП Төп Комитетинин Пленумунун түннелдеринин дугайында илеткелди ол райкомунун секретары эш Савкин кылган.

Пленумун киржикчилери болза, партиянын болгаш совет улустун өжэнинн дайыны, делегей империализминин агентизи Берияны партиядан үндүрүп дугайында Төп Комитеттин Пленумунун доктаалын болгаш ону судка шилдир дугайында СССР-нин Дээди Советинин Президиумунун доктаалын диямтиг адыш чаксаакшынары-биле деткээннер.

Көдээнин коммунистеринин, колхозчу тараажыларнын күзелин илеткештирер, «Большевик» колхозтуң кежигүнү коммунист эш Делгернин чугаалааны болза:

— Партиянын болгаш совет улустун эң каржы болгаш кара-сагышты дайыны болуп Бериянын хоралыг херээң илереткен бистин төрөң партияныска болгаш чазавыска өөрүп четиргеинисти илеретип тур бис! Бериянын кем-бурулул херээң илереткен бистин партияныска болгаш чонувустан чангыс-эвинин тилетирбесинин көргүзүп болур. Ол күчүлүг найыралды дайын үрөп-

бузарын оралдашкан. Оон ол теңек аарыг сорулгазы каян-даа боттан-мас! Хоралыг дайынын бодун Төрөң чурттуң арыг агаарына дындырбас херек. Ол дайын бистин көдээ ажил-агыйымыстың хөгжүлдө-зинге шаптык таварыштырарын күзөп турган-дыр. Ол чер-ле болду-нас! Бистин колхозуус чечектелип сайзырап тур. Мен хову бригаданын да мен. Бо чылдын бодумунуң участо-гумнун гектар бүрүзүндө 18—20 центнер дүжүттү өстүрүп алып мен.

Санал берип, чүве чугаалаан ол ышкаш он ажыг кижилер болза, Бериянын хоралыг херээңге боттарынын киленинн хордаашкынары илереткеннер. Оларын аразын-да интеллигенциянын, Советтернин, аныктар организациязынын, херээң-жеринин болгаш хей-ниитинин өске-даа организацияларынын мур-нундан нити күзөлдү илеретип, чүве чугаалап турганнар бар. Совет Эвилелинин Коммунист партия-зынга бүгү улустун кызыгаар чок ынакшылын кижги бүрүзүң чугаа-зы илергейлеп турар.

Пленумун киржикчилери район-нуң колхозтарынын, партия органи-зацияларынын ажилында четпестер-ни шүгүмчүлөп, СЭКП Төп Комите-динин салган сорулгаларын боттан-дырар талазы-биле боттуг саналда-

рын берген. Район төвүндө комму-нист эш Бавуунуң чугаалааны:

— Бериянын херээңден политик-тиг оварымчаны алган турар бол-гаш эргежок чугула түннелдерин кылган турар журулул бис. Партия-нын Төп Комитеди бистерден шак ындыг болурун негээн. Бистин партия болгаш ажил-агый органи-зацияларыныстың ажилында чет-пестер бар. Ылангыя «Большевик» колхозту ол манаа чижек кылдыр чугаалаан. Ол колхоз бо чылын 61 муң рубль орулга кирип алып планнын, а эрткен чартык чылда чүгүлө 21 муң рубль орулгалыг бол-ган. Мал ажилынын продукту-дун-дан 3000 рубль орулга кирип алып планнын, ам чүгүлө 90 рубль орулга-ны кирип алган. Колхоз мал чеми-нин белеткелди 1 хуу безин чедир-бээн. Мындай четпестер-биле СЭКП райком болгаш райкууском элте-жиш болбас журулул.

Партия райкомунун пленуму рай-онда партия кежигүннерин болгаш партия кежигүңгө кандидаттарны Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын Төп Комитетинин дол-гандыр улам сырый катыжарын, районун ажилчы чоннарын ажил-агый, культура тургузушкунуң сорулгаларын чедишкенин күүсе-динриче эвилелдээрин кийгырган.

Өөредилге чылынга белеткелди дооскан

1953—54 өөредилге чылынга бе-леткелди Баян-Тала чеди чыл шко-лазы организаствыг эгелзэн турган. Амгы үеде ол Чөөн-Хемчик районда багай эвес белеткелди школага санатырып турар.

Школада 2, интернатта 3 чаа печкаларын тургушушаан, эрги печкаларын бурун септээн. Ол ыш-каш 15 оруннарны, 7 парталарын кылган база интернаттын 4 өрээл-дерин болгаш школанын 4 клас-тарын септеп, чугайлаан, шала-рын дозулап, сонга болгаш эжикте-рин бурун будуп алган.

Моон-биле кады одалга сезонун үезинде херегелдинге четир 1000 кубометр ыяшты база белеткеп алган, оон 700 кубометри школа чанында сөөртүп эккээп алган, а артыканын бир автомашна дажы-лап турар.

Школанын белеткелдине бо бүгү чедишкенин болза, оон директору эш Канчыр-оолдун ажил-иши удуртулгазы-биле тайылбырлат-кан. Септелгеге херегелдине мате-риалдарын баш бурунгаар хынам-чалыг белеткел, график ёзугаар ажилчын күжүн чөп организаствал келген.

Амгы үеде школына крышалаар, башкылар бажынарнын септээр ажилдарга 22 кижги киржип турар. Ол бүгү база өске-даа артык кы-лыгларын июль 25-те бүрүн дооза-рынга бызынчалар кызымак ажил-дап турар.

К. МАШПАК-ООЛ.

СССР-биле Франциянын аразында садыг дугуржулгазынга болгаш төлевир дугайында дугуржулгага ат салдынганын дугайында совет-француз дыңнадыг

Катышкан Национал Организа-циязынын чанында Европаның Эко-номиктиг комиссиязынын бо чылдын апрельде чыылдырганы Чөөн-чүк-биле, Барын-чүктүн аразында са-дыглажылганы хөгжүдөр талазы-биле конференциянын түннелинде, 1953 чылдын июнь 6-да Париже совет-француз садыг чугаалажыш-кынары эгелзэн турган. Ук чугаа-лажышкынары 1953 чылдын июль 15-те садыг дугуржулгазынга бол-гаш төлевирлер дугайында дугур-жулгага ат салдынганы-биле доо-зулган.

Ук дугуржулгалар СССР-биле Франциянын аразында садыг хар-ылаааларын тургускан 1951 чыл-дын сентябрь 3-теги дугуржулгага үндөйлөп чардыган. Бараан саа-рылганын дугайында дугуржулга-нын күжүн 3 чыл кылдыр доктаат-кан. Тала бүрүзүндө барааннар солучурун чыл санында-ла 12 мил-лиард франк кылдыр доктааткан.

СССР-биле Францияже көк-тарааны, антрацитти, хром рудазын, марган-чалыг руданы, даг-дүгүн, нефтини, өлкү аймаан болгаш өске-даа ба-рааннары экспорттаар.

Франция Совет Эвилелинге ыла-нгыя төс аргыларын болгаш кылы-мал торугдан кылган пөстери, дүк-тен кылган пөстери, какао-бобтар-ын, цитруссыларын, чеч-холаны бол-гаш эфир үстерин экспорттаар, оон ангыда Франция Совет Эвилелинге

5 муң тонна чүктээр чүк суднола-рын, көдүрер транспорт херекселде-рин болгаш бус котёлдарын садар. Ол дериг-херекселдерин дугуржул-ганын күштүг болганын хунуңден эгелзеп садып азелээр.

Дугуржулгалары күүселдезин хы-нап турары-биле тускай комиссияны тургузарын үстүлде дугуржулгага база көргөн.

Комиссия алды ай болгаш-ла Москвага болгаш Париже ээле-жип чыгып турар болур. Дугур-жулганын күштүг болуп турарынын дугуржунда, чыл бүрүзү төнерге-ле даразында он ийи айлыг үениң ба-рааннарынын контингентинин док-таадыр данзыларын кылып турар.

Төлевирлер дугайында дугуржул-га бот-боттарына сатчыр бараан-нарын талазы-биле санажылгалар-ны француз франко-биле кылырын көрүп турар.

Дугуржулгаларга совет таладан СССР-нин иштиги болгаш дашты-кы садыг Министрствозунун дугур-жулга-эргелер баштаар черинин на-чалыгын Бахтов болгаш Француз таладан Франциянын даштыкы хе-ректер Министрствозунун экономик болгаш сан департаментинин на-чалыгын Шарпантье ат салган.

Дугуржулгаларга ат салып турда, СССР-нин Францияда херектеринге бүзүретири Корюкин биле СССР-нин Францияда садыг төлөөни Осипов олар олурдушкан.

ЧАА ШИНИ ЧУГААЛАШКАН

Чоокта чаа «Шын» солун редак-циязынга совет чогаалчылар Эвиле-линин тыва салбырынын, дылдың, литературанын болгаш төөгүнүн эр-тем-шинчилел институтунун база «Шын» солун редакциязынын эви-лелзени-биле чогаалажышкын ху-ралы болуп эрткен. Анаа чогаалчы О. Саган-оолдун «Көдээ Советте бо-луушкун» деп шизин чугаалажып көргөн. Шинин дугайында чогаал-чы Ю. Кюнегеш биле областын культура эргелелинин уран-чүүлдер килдизинин эргелекчизи Н. Өлзөй-ил илеткээрлер. Олар ботта-рынын илеткелдеринге шинин тема-зынын чугулазын, ындыг ши бистин область театрынга херектин, автор-нун маадырларын амдырлап да бар ажил-ишчилер-биле демейде-жиш турар шынчы бүдүш-хевирлин, ажилчы арааттар колхозтарга катыш-каш, байлак, культура чурттал-ганы тургузуп турарын көргүс-көн болгаш улустун дайыны Түлү-шенин хоралыг, аывыас байдалын ыракта четпес көргүскөн.

Илеткелдерин сөөлүндө санал-шүгүмчүлөлдөр калбарган. Санал бергендерден эштер: Тамба, Сюрю-оол, Бадаа, Шулуу, Алдын-Херель, Хөвнемей болгаш Толгар-оол олар шинин авторунун ажилы бүгү тала-биле кичээңгейлг таныйып көргөннин дугайында боттуг сана-дарын бергенер. Автор бодунун шизинге партияни удуртулганы кирбээни канчап-даа таарышпас. Ол ышкаш кижилерин аразында харылаа байдалын көргүсөрдө амы-дыралга дүүшпес чүдүлдерин база бодурган. Шинин дылы ам-лаа сайзыралдыганы негеп турар. Мас-салыг сценаларын кирбээни-биле декорация талазы-биле бергелдеш-кинирге чедир байдалга база бар. Авторунуң база бир частыры болза, колхоз даргазы Адыя туу-йу бүдүрүлгенин калбартыр дээш акша-хөреңги чып турарын пропа-гандалааны, партиянын XIX съезди-нин ТК-нын ажилынын дугайында эш Маленковтуң отчөт илеткелдине колхозтарнын нити байлаан көү-дөйү дээр сорулгага дүүшпес болуп турар. Оон ангыда автор шинде көр-гүзүп турары көдээ Советке район-дан эмин эрттир хөй телеграмма-лар, телефонограммалар кээп турар кылдыр совет албаа черини удур-тукчу ролон база хажыткан.

Чугаалажышкын хуралыга бол-ган саналдарын шинин автору чүдүлдү деп хүлээп алгаш, ук чо-гаалды чоокку үеде эде ажилдап кылгаш база катап чугаалажып көөрү-биле кирип кээрин бодунга хүлээнип алган.

ЧАДАНАНЫҢ ПИОНЕР ЛАГЕРИНДЕ

Чадаана хемнин унуу. Узун, бе-дик дыйтарлыг, хөй яныз хайнак ыяштар болгаш чүзүн-баазын чечек-тер-биле каастай шыптыган, ча-гаар бүдүштүг, дески ногаан дазыр шыкта элзэн каш майгынар бол-гаш чугайлыг, ак манза бажыныч-гаштар чергелештир чыскаалгаш чо-рупкан. Ол болза, Чадаананын пи-онер лагерин-дир.

Тапты-ла дал дууш. Кенгегер улуг дыйтар, саглагар хайнак ыяш-тар аразында кушактарынн мы-жырааны үзүктел чок дыннагы-лаар, аргынын димиттиг барабан-шын айлаң шокар торганын дүвү-ренчиг пулемётташкынында-хаая чангылаңы боордан башка, дыш-тынаксыныч калбак аргынын ишти амдызында шыпшып болду.

«Чүге шыпшыныл? Лагерини тургустунганы, ол кайгамчык аргы-нын ёзулуг эзелери—хөгүлү пионер-лер канчап барганы ол?» деп бодал аалчынын сагышын доюлдурупкан. Лагерден 50 метр хире черде шал-кын Чадаана эринден ол каш бас-ка-ла чорда, майгынарнын бирээ-зинден чингир-кызыл галстуктуң узуун, анык херээңен үнүп келгеш, горнязин улайулай этси каапкан соонда, аргы ишти ам-на омак хөг-лүт шимээни-биле долуп келген.

Хүреңкызыл арыннарлыг, ырык-таш кара чүгүрлерлиг, ак хөйлен-чигештерлиг, моюннарын кызыл чыт-галстуктар шимээни, оолдар, урулгар ол-бо майгынардан шуусуша-шуусу-ша оймак сынмас долуп келди. Чер-гелештир чыскаалык санажар-га, олар шупту 120 болган. Уруг-ларын демге чедир шимээни чок

болганынын, ужуру ам-на аалчыга билдине берген. Эртенги чөм сөөлүндө поход кылгаш, эжингештин удуп чытканы ол болган.

Эш-эш кылдыр чыскаалык пионерлерни эргелекчи Андрианов эдертпекеш, барабанның, горнязин үнү-биле база катап эриктиве ула-гыткан. Башта, ушта ийи вожатың бажынарнын эдер дээштин, өйдө-өйдө командаылап, өргүн чоргаар ба-зып олар.

Аргы кыды эрик орта чедип кээрге, Андрианов тура дүшкеш: «Эштинге белеткениңер?» деп узун команданы анаа бере каап-кан. Хевин шупту жуудургаш, хем-че эшитип кириптилер. Аас-кежик долган чурттуң урулгарын, аалчызы дооразындан кайгап харап, урулгар-нын хөгүлү үнү долган хемнин үн-нун орта эштиксээни кээп орган.

Хажызынга харап орда, база катап команда унуп, хамык урут-лар хемден уе халышканын, дөргү-некте ыйгылакка салчып четкеш, дөгөлөнгөш чыдыпканнар. Дадик-шымыдын хемчептери эрткен соонда, дазыр шыкта лагеринге база катап чедип келип, индир чаны шөлүгөш-те нити түннел база болган.

Хөй-даа эвес, он шаа минута эрттип чорда, горнязи база катап эдиптерге, поварнын белеткээни дүшкети чемни, вожатыңга удурту-рган пионерлер, чергелешкек чыс-каал-биле барып четкеш, чөмөн-гештин олурпканнар. Оон соонда база катап дыйтаннар, оюн-тог-лаа, чыш-чыскаал шак ыччаар үр-гүлчүлээр.

Д. СЮРЮ-ООЛ.

Кызыл хоорайга партия чырыдышкынынга өөредилге чылының түннели

Кызыл хоорайнын партия чыры-дышкынынын четкиниге өөредилге чылы доозулган. Хоорайнын партия организациялары партиянын XIX съездинин төөгүдүгү шитпирле-рин удуртулга болдурбушаан, ком-мунистерниң болгаш ажилчы чон-нарын марксисчи-ленинчи кижиз-дилгезинин талазы-биле элзэн аялдырны кылганнар.

Ол моон алаанда фактылардан көстүр. Эрткен өөредилге чылында хоорайда партия чырыдышкыны-нын четкиниге марксизм-ленинчи-нин кежээки университетте, хоорай-нын партия школызы, 17 политшко-лалар, И. В. Сталинның биогра-фиязын болгаш СЭКП төөгүзүн өөренир талазы-биле 120 бөлүмнөр ажилдап турган. Оларга 546 ком-мунистер, 587 комсомолчулар бол-гаш 1060 кежигүн эвестер өөренип эрткен. Оон ангыда 325 коммунистер болгаш 72 партия кежигүнү эвестер боттарынын идея-политиктиг биллин бот-өөредилге-биле бедидип турган-нар. 90 ажил коммунистер азыр-бүрү дээди өөредилге черлеринге эвочно, партиянын 26 кежигүнери болгаш кандидаттары ажилчын аныктар школызынын ангы-ангы класстарына өөренип турган.

Партия өөредилгези хоорайга организаствыг доозулган. Бүгү өөредилге чылында кол кичээңгей коммунистерин болгаш партия кежигү-нү эвес активтерин СЭКП-нин XIX съездинин материалдарын, И. В. Сталинның съездине чугаазын база оон «СССР-де социализминин экономиктиг проблемалары» деп ажилын ханы шингээдип алырчы-салдыган турган. Эрткен өөредилге чылында пропаганда черини хөй кезин, ылангыя эштер Жейт (Хоорхэ), Острогорский («Тувин-ская правда»), Мокшин (№ 1 шко-ла) болгаш өскелер-даа партияны даалгалары ак-сеткилдиг күүсет-кен, бөлүмнеринин кичээлдерин үспес дээш кызып, кичээлдерин кичээңгей белеткелди болгаш бе-дик идеялг денелге эрттирип кел-ген. Өөренип турар чүдүлдерин хоорайнын партия организациялары-нын мурнунда салдыган сорулгал-лар-биле, амырдал-биле холбашты-рары экижэн. Пропаганда эш Житов партиянын XIX съездинин эш Г. М. Маленковтуң илеткелди ба-за бешки беш чыл планын дыннак-чыларга айтып тура, оларны амы-дырал-биле эки холбаштырган. Оон ол методу дыннакчыларын ханы бил-ди-биле чөспөзлөргө, олар бот-тарынын ажилынын түннелин ана-листе көөрүңгө, ажилда четпестер-ни узуткаарына дузалаан.

Бөлүмнөргө болгаш политшкола-ларга болган түннел кичээлдер ды-ннакчыларын кончү хөй кезин пар-тиянын XIX съездинин материал-дарынын болгаш эш Сталинның съездинин түннел хуралына чугаа-зынын талазы-биле бижыг билгин алганын көргүскөн. «Тыва туду» трестизинде бөлүмүнүн дыннакчызы эш Кляйн партиянын XIX съездинин материалдарын ханызы-биле шингээдип алганын көргүскөн. Ол түннел кичээлге күш-ажымды бүдү-рүкчүлүгү бедидеринин дугайында айтырыга харылап тура, «Тыва туду» трестизинде күш-ажымды бүдүрүкчүлүгү бедидер дээш демиде-селди эш Г. М. Маленковтуң съезди-ге отчөт илеткелди-биле холбаш-тырып, стахановчу күш-ажымды методтарын шингээдип алырчыга ам-даа ажилгалымай турарын көскү чижектер кырынга илереткен.

Марксизм-ленинчинин кежээки университетте, хоорайнын партия школызы боттарынын өөредилге чы-лына база дооскаш, түннелдерин үн-дүргөннер. Өөредилге программасы долуу-биле күүсетинген. Бо өөре-дилге чылында кежээки универси-тетке 170 кижги, хоорайнын партия школызынга 119 кижги өөренип тур-ган. Экзаменнерге кежээки универ-ситеттен 92 кижги, хоорайнын пар-тия школызындан 80 кижги бүгү эр-темнер талазы-биле «эки» болгаш «кончүт эки» демдектерин алганнар.

Ол бүгү-биле чергелештир өөре-дилге чылынын түннелдерин, буржуа-зын дедир-төрүттүкчү, партиянын болгаш совет улустун өжэнинн дай-зыны Бериянын херээңи талазы-биле СЭКП ТК-нын үндүргөн шитпир-леинге холбаштыр, оон негелде-рини ёзугаар анализдеп көөргө, хоорай-нын партия организациязынын коммунистеринин марксисчи-ленин-чи өөредилгезинде улуг четпестер бары илеретинер.

Колхозтуң тудуг участогунда

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-биле). Удуг-Хем районда «Партиянын XIX съездин» колхозтун тудуг бригадалы-нында (бригадир коммунист Шив-түт-оол) 60 кижги ажилдап турар. Чылдын тудуг планындан чурттал-ганын 6 бажынарнын июнь айда дооскан, олар ам шупту ажилдала кирген. Ол ышкаш хлеб бижыяр бажынын тудуу доозулган, шыгыч-ты шаң база кылдынып турар.

Тудугта хергелээр 1700 кубометр ыяш материалын бригада бүрүн бе-леткеп алган, ону колхоз суурунче сөөртүрүп 2 автомашиналар, 10 тергелер үргүлчүлүгү турар. Ол ыш-каш тууйбу бүдүрүлгезинде (мас-тери Балбай-оол) 15 кижги ажилдап турар, олар 22 муң тууйбуну кылып үндүргөн.

Колхозтун бүдүрүлгө планында көрдүнгөн чуртталга бажынарын-дан ам 20 тудуглар кылыры артык, оларны июль, август айларын иш-тинде бүрүн доозарын бызынчалар хүлээнип, улам куженишкенин ажилдап турар.

Х. КУНГАА.

Херээженнер саман бүдүрүлгезинде

Чаа-Хөл районунун Кара-Талда «Победа» көдээ ажил-агый артели-нин тудуг бригадасында тудугу херээженнер хөйү-биле киржип, нитинин малын бо чылын кажаа-биле хандыр дээш кызымаккай ажилдап турарлар.

Тудугчулар бо чылдын бүдүрүлгө планында көрдүнгөн самандан кыл-дыр бир инек мал, бир бызаа кажаа-зын тудуп доозарына кирер, 35 муң самандан баштайгы хүннеринде 8 муңун кылып белеткээ.

Саман кылырынга тудугу херээ-женнер эштер Банчап, Дуу, Далай оларнын мергежили улам улгадып, нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар. Саман бүдүрүкчүлеринын ор-тузунда социалисттик чарыш калба-рып, мурнакчыларын хүрээлени өзүп турар.

К. МЕРГЕН.

Улегерлиг иви кадарчызы

Иви малды өстүрүп алыры ынды-гы белен эвес, чүге дээрге, тайга сын кезип чоруп болур, бир-ле черлик аң ышкаш мал болур. Тогу району-нун «Совет Тыва» колхозта иви мал кадарчызы Бараан Чоргаадай кол-хозтун иви малынын шырак кадар-чызы болуп турар.

Эш Чоргаадай 1951 чылда-ла колхозтун иви малын кадарып эгел-зэн. 1952 чылда 50 төрүүр ивиден 50 анайны доруктургаш, колхозка дужаган, ам бо чылын база 50 тө-рүүр ивиден 50 анайны бүрүн камга-лап алган. Ол кадарып турар иви-леринин шынары болгаш денгиде осмирилгези эки.

Коммунист партиянын Төп Комитетинин шитпиринге үндөйлөп, ону удуртулга болдуруп алгаш, пар-тия организациялары партияни про-пагандады удуртурун күштөлдирер, кол кичээңгейни партия чырыдыш-кынынын чаа өөредилге чылынга бе-леткелдине угландырар хүлээлгелер.

Коммунист партиянын Төп Комитетинин шитпиринге үндөйлөп, ону удуртулга болдуруп алгаш, пар-тия организациялары партияни про-пагандады удуртурун күштөлдирер, кол кичээңгейни партия чырыдыш-кынынын чаа өөредилге чылынга бе-леткелдине угландырар хүлээлгелер.

Бистин партиянын Төп Комитеди делегей империализминин агентизи, чазылгаан дайын Бериянын үүлгө-дизилерин илереткеннен политиктиг түннелди кылгаш, масса ортузунга организаствыг болгаш партияни по-литиктиг ажилдарын бүгү тала-биле күштөлдирерин партия органи-зацияларындан негээн. Идеология ажилы болгаш он кол кезээ—ком-мунистернин марксисчи-ленинчи кижиздилгези чаа, улам бедик чадага тургустунган турар журулул.

Коммунист партиянын Төп Комитетинин шитпиринге үндөйлөп, ону удуртулга болдуруп алгаш, пар-тия организациялары партияни про-пагандады удуртурун күштөлдирер, кол кичээңгейни партия чырыдыш-кынынын чаа өөредилге чылынга бе-леткелдине угландырар хүлээлгелер.

П. КИСЕЛЕВ.

СЭКП Кызыл хоорай комитетинин секретары.

1953 чылдың тараа дүжүдүн хүлээп алып белеткел пунктуларын үлегерлиг белеткээр

«Беш чылдың дургузунда тарааның ниити дүжүдү 40—50 хуу, оон иштинде кызылтас дүжүдү 55—65 хуу көвүдээр» деп бешки беш чыл планында айтып турар.

1953 чылдың дүжүдүндөн тарааны хүлээп алып тараа белеткел пунктуларынын материал-техниктиг суурун чогуур өйүндө болгаш эки шынарлыг белеткелдин чоруткан турар сорулга-биле, а ол шышка тарааны үзүктелишкн чокка хүлээп алырын, күрүңе тараанын шын ажаап, бүрүн камгалалдыг тургузарынын карчаар-даа аажок чугула ужур-дузанынга үндөзүлгө, тараа белеткел пунктуларынын ажилдакчыларынга улуг болгаш харысалгалыг сорулга оонажып турар.

Тараа хүлээп алып белеткел пунктуларынын чогуур үезинде, эки шынарлыг белеткелдин чоруткан турарынын, ылангыя бо чылдың дүжүдүнүн тараанын кадагалап тургузарынын болгаш камгалалдыг болдуларынын онза чугула ужур-дузалыг Совет казак айтып турар.

Бистин областын белеткел пунктуларынын техниктиг сууру чыл бүрүдө-ле механизмер-биле хандырынып, тараа шыгжамыр черлерини хемчээли калбарып турар. Каа-Хем, Чаа-Хөл, Бай-Тайга районнарың белеткел пунктуларында ниити хемчээли 3500 тонна тараа кирер складтар немей белеткелдин турар.

Чазактан бо чылын тараа белеткел пунктуларынга материал талазы-биле улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Тараа складтарынын тудуунга 220 муң рубльди, хөй күш кирер ажилдарын механизастаарынга 20 муң рубльди үндүрүп берип турар. Бай-Хаактын белеткел пунктузунга транспорттарын ажилынга хергелээр генераторлук шимчедикчи тургустунар. Тараа хүлээп алышыкында хөй күш кирер ажилдарын, дужаатынган тараанын чүдүрүлгезин чигедиринге Шагаан-Арыгда база Туранда автомобиль девизлери тургустунуп турар.

Анаа болгаш сорттулук тараанын арыглаашкын ажилынга хергелээр 10 сортторваларын болгаш көжүп чоруур ий сепараторларын областтык белеткел пунктулары алган, чаа дүжүттүг тараанын арыглаашкын ажилынга хергелээри-биле Бай-Хаактын, Чадаанын белеткел пунктуларынга олар тургустунган турар.

Бинаарга техниктиг суурун чогуур өйүндө белеткелдин болгаш тараа складтарынын база өске-даа оран бажынарын чаа тудуларынын онза чугулазын чамдык тараа белеткел пунктулары эки билген болгаш олар боттарыны коллективтерин мобилизастап шыдаан. Чижээ, Чадаанада белеткел пунктузу (директору эш

Федоров) бүгү складтарга, ылангыя кол белеткел пунктузунга, а ол шыкаш ханы пунктуларга септелгени, тараа арыглаар машиналарын, дензи болгаш лаборатория херекселдерини септелгезин дооскан. Шимчедикчи—генератор септелгезин кылдынган, бүгү складтарда, тараа кургадыр, ында ажилдап турар сепаратор база колхозта тараа арыглаашкын чорудуп турар шөлде күш болгаш чырыткы шугуму чорутунган.

Шагаан-Арыгда тараа белеткел пунктузу (директору эш Блинов) Чаа-Хөлге бир чаа тараа складын туткаш, ажилгалга кирерин-биле хүлээп берген, анаа 500 тонна тараа кирер. Тараа складтарынын болгаш өске-даа херекселдерин база девизлерини септелгезин ам дооступ турар.

Ындыг-даа болза, тараа складтарынын, арыглаар машиналарын, лаборатория херекселдерини, тараа девизлерини септелгезин ам-даа коңчуг четпес чоруп турар. Тараа хүлээп алып пунктуларын белеткелдин дүргөн доозарынче боттуг хемчеглерин доп-дораан алып дугай-ымда чер-черде тараа белеткел черлерини ажилдакчылары онза сагыш салыры чугула.

Моон-биле черелештир чамдык белеткел черлерини директорлары техниктиг суурларын септелгезин узамдыктырып турар. Бай-Хаакта, Барыш-Хемчикте белеткел пунктулары складтарын септелгезин ам-даа дооспаан.

Тараа белеткелдерин чедишкн чорударынын ыявалыа чугула негелдиз болза, тараа белеткел пунктуларынын техниктиг суурун чогуур өйүндө болгаш эки шынарлыг белеткелди болур. Ол болза, тараа хүлээп алышыкынын үзүктел чок чорударынга болгаш тарааны бүрүн камгалалдыг тургузарынга улуг ужур-дузалыг.

Тараа белеткел пунктуларынын бүгү ажилдакчыларынын мурунунда туруп турар ам чугула сорулга—чаа дүжүттүг тараанын хүлээп алырынга үлегерлиг белеткелери болур. Тараа складтарынын септелгезин болгаш тудуун долу хемчээл-биле калбартышаан, чокку 10—15 хүнерин дургузунда бүрүн доозар.

Тараа хүлээп алышыкынга тараа белеткел пунктуларынын техниктиг суурун белеткел ажилдары-биле кады чугула херекселдерин болгаш девизлерин чогуур өйүндө белеткелдине кичээлгич салыр, девизлерин, лабораториянын база үезин арыглаарынын херекселдерини, шоодайларынын, брезентилерин болгаш белеткел пунктуларынын девизлеринче барган оруктарын септелгезин чорудар.

Тараа кургадыр черлер, шимчедикчилер болгаш моторлар бүрүн

белен тургустунган турар, а ол шыкаш тараа кургадыр черлерини үзүктелишкн чок ажилдарын хандыраынче ийи айнын хергелелинде эвээш эвес хемчээлдиг оттулар чүүл курлавырын тургузар. Дужаатынп турар тараа өл шык эвес болгаш бок чок, эки шынарлыг болурунга тараа дужаакчыларынга болдунар арганы бээри дөш тарааны арыг кылдыр ажилдып алырынга болгаш ону агаар-хүнге кургадырынга хергелээр шывыгыг шынарны болгаш шөлчүгештерин септел алган турар. Хергелетинген санын өзугаар белеткелдин бүгү документациязы-биле белеткел пунктулары хандырынган турар. Чогуур санын өртке удур херекселдер-биле бүрүн хандырынган турар ужурулуг.

Белеткел пунктуларынын девизкээринден үнерини база оортан көдээ ажил-агыг продуктуларын болгаш өске-даа өртектиг чүддерин үндүр, кирер сөөрттүрүнүн эрттирилгелиг системазын шынгыс сагыр.

Оон-биле кады бүгү белеткел пунктуларында склад оран-саваларын, тараа арыглаар херекселдерин, шоодайларынын, брезентилерин болгаш склад чанынын девизкээрини болгаш колхозтарга, совхозтарга, кову турлагаларга ажаап алышыкын болгаш бастырылга, база арыглаар машиналарынын, транспорт чепсек-херекселдерини ашталгазын база химиктиг арыглаашкын чорударын кичээлгич салыр.

Каа-Хем районун Сарыг-Септе, Бай-Тайга районда тараа складтарынын тудуун дүргөн доозар. А ол шыкаш Шагаан-Арыгда, Туранга автомобильдиг девизлерин дарый тургузарынче онза кичээлгич салыр. Тараа хүлээп алышыкынын дүңхүн дургузунда үзүктел чок чорударын хандырып шыдаар аргалык болгаш күрүңе тараанын камгалалдыг тургузарынга хынатанган, ак сеткилдиг ажилдакчы кадрлар-биле тараа белеткел пунктуларын четчелеп хандырып, оларны тараа хүлээп алырынын чурумнарын, ылангыя ону складка кадагалашкын чурумнарын, тараа дужаакчылары-биле санажылга болгаш техниктиг өөредилгезини семинарларын организастап чорудары чугула.

Дүжүт ажаап алышыкынын болгаш күрүңе тараа дужаалдазын чедишкн чорударынга белеткел пунктуларынын бүгү талазы-биле белеткелдиг болгаш культуралыг, ону дозунгалар болгаш көргүзүп агитациянын өске-даа чүддери-биле дериер, көргүзүп, хүндүлел самбарларынын, солуннарын, журналдарын дөлгөн турар ужурулуг.

А. ДЕЕВ.

Бо чылын Кызыл хоорайнын Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга паркынын төп аллеясында «Далайжы», «Аныяк Суворовчу» болгаш «Бичин партизан» деп скульптураларын тургускан.

Чурукта: «Бичин партизан» деп скульптура.

Чуруу С. Феоктистовтуу.

Эң баштайгы доозукчулар

Чадаанын № 2 ортумак школазы бо чылын бодунун эң баштайгы доозукчуларын кылган. Бышкан билгннн аттестадныга экзаменер дужааган 13 кижини 12-зи чүгле «4», «5» демдектерлиг болганнар.

Оларын иштинден Юрий Кузнецов шупту эртемнерин чүгле «5» демдектерге дужааган, алдын медальды алып эргени чедип шыдаан. Онгу-классчыларын база бир эки Яблонский бүгү эртемнерин чүгле чангызынга «4» демдек, а оон артыканынга шупту «5»-тер алгаш, мөңгүн медальды алып болган.

Мынчанга ол школанын баштайгы доозукчулары—онгу-классчылар өөредилгенин он чылдыг узун оруун алып эртекш, бышкан билгнннн аттестаттарын улуг өөрүшкү-биле хүлээп алганнар.

Совет аныктар орук ара доктаашкына ынак эвестер. Эртемнерин ырак бедниче дөлгем орук оларын мурунда. Ол школанын доозукчулары ам бистин чурттуу яныз-бүрү дээди өөредилге черлеринче чокку хүнерде атынап чоруурунче белеткенип турарлар.

Д. СЮРЮН-ООЛ.

Суурлар чаагайжыдылгазын боттуг удуртур

(РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАРДА)

Тес-Хем районун төвү Смагалдай суурну тургустунган чери бойдустан чаягаар бүткен байлаанын, ногаа үнүштер олурунунга база тарымал ыяштар өстүреринге эки хөрзүнүнүң талазы-биле эң-не таарымчалыг. Ындыг турбуже ол сууруну улам калбартыр, арыг-шевер культуразын экижерде айтырыгны суур Совети (даргазы турган Карюкнн) кандыг-даа ажил чорутпайн колгөн.

Сөөлү ийи чылдарын иштинде көрүштүг чангыс-даа бажын туттумаан, кылдынып турар элзэн хөй хуу бажынар ниити чурумну барымдаалавайн, эзелерини тура-дан черлеринде-ле туттуруп турар. Бо талазы-биле район Советиниң күүскому (даргазы эш Чамзырай) база-ла сагыш салбайн турар.

Суурун ногаанчыдар айтырып оон-даа дора болуп турарын эш С. Салчак редакцияга бижзэн чагаазында тодаргай көргүскөн. Тарымал ыяштарны хайгаарал өстүрерин, ону калбартыр суур Совети организастап удуртпайн турар. Ол шыкаш суурда кудук чок, арыг-шевер байдалы багай турунда районун кадык камгалал килдизи (эргелекчи эш Эйдинов) кандыг-даа хемчег албайн турары шын эвес.

Чөөн-Хемчик районун Шени музуунун төвү дүргени-биле калбарып, ында чуртталганын, бүүдүрүлгени болгаш культуранын чаа тудулары үргүлчү немейип турар. Хөгжүлдини шак ындыг бурунгаарлаашкыныдан суму Советини удуртулгазы хоужаап турар фактыларын эш Х. Аракчаа шын шүгүмчүлөп бижзэн.

Манаа чамдык чижектерден көргүзгө-ле номчукка байдал тода-

ратынып келир: суурун кудумчуларында, чуртталга бажынарын чанында кирлиг боктар 3—4 чылдарда улаштыр чыдый берилгези чыткылар, кудук чангыс-даа чок. Шак ындыг агитсанитарлыг байдал яныз-бүрү аарыгларын тыштырынга үндөзүн болурун билер херек, суурун культуралыг сайзыралын боттуг удуртуру чугула.

Өвүр районун төвү Хандагайты суур туруп келгенинден бээр элзэн каш чылдар эртекш. Бо аразында суур дыка калбарган, чурттакчы чоңу өскөн. Совет кижилерини культуралыг чаагай амыдыралыга чугула айтырыгын бирээзи чунар бажын болурун кым-даа маргышпас. Суурун тургустунганындан бээр он чылдар эртекше чангыс чунар бажын кылып алганын эш М. Чудум буруу шаап, чоңун чөгүтүг негелделерин бодуну чагаазында шын илереткен.

Шүгүмчүлөдү, ылангыя адаандан шүгүмчүлөдү үнелеп көрбөс чорук ол суур Советиниң даргазы эш Сагыда, райсовет күүскомуна-даа бар. Чунар бажын кылып алырынга холбашкан негелдер, эгелекчи саналар чангыс эвес удаа тургустунуп турунда, ону деткевейн, харын үнелеп көрбээниден ол айтырыг чыл чылы-биле сонгарлатынып келген.

Аныяк совет Тыванын девизкээринде ажилчын болгаш колхозчу суурлар чаазы-биле улам калбарып турар, оларны көрүштүг, культуралыг сайзырадырлар партия, совет организациялары боттуг удуртур. Суурлар чаагайжыдар айтырыг күрүңин, бүгү ниитинин херээ болурун билер херек.

«ШЫННЫН» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

«ДАРГАЛААРНЫҢ АЧЫЗЫНДА»

Бо чылдың майның 26-да үнгөн № 101 «Шын» солунга парламентин «Даргаларнын ачызында» деп эгели чүлгө Эрзин районун «Кызыл сылдыс» колхозунун баштаар чери колхозтун чүк сөөртүр ийи автомашиназын ак-сеткилдиг чалаачылар-биле хандыраынче кичээлгич салбайн турарын шүгүмчүлзэн.

Район Советиниң күүскому ол чүүлду хынап көөргө, шүгүмчүлгенин чептериниң бары шын болган. Сандак, Тыртынай деп чалаачыларын ажилга харысалга чок,

ниитинин өңчүзүңгө камналга чогуудан колхозтун ийи автомашиназы үрелип, ажил чок турган.

Колхоз баштаар чери чалаачы Тартынайны ол ажилдан үндүргөн болгаш Сандакка хемчег көргүскөн.

Ам колхозтун бир машиназы септетинген ажилдап турар, бирээниге капитал септелгени кылар деп Эрзин райкуускому даргазынч ол олакчызы эш Дукар «Шын» солунун редакциязынга дыннаткан.

Польша улустун улуг байырлалы

Улустун Крайовой Радазынын (Чурттуу Улус Советиниң) шийтинин өзугаар тургустунган Национал хосталганын Польша Комитеди тос чыл мурунда, 1944 чылдын июль 22-де, бодунуң төөгүлүг Маньфестининге, төрзөн черинден немец фашист эжелекчилерин үндүр сывары дээш, хамаарышпас улус-демократтыг Польша дээш Совет Армия-биле хол-холундан туттунушкан демисежиринче польша улусту кыйтырган. Бүгү чуртка моон алаанда дайынчы кыйгы тарай берген:

«Моон сонгаар немец халдашкын кажан-даа болбас болуп Польша дээш, быжыг тайбынын болгаш тургузуучу күш-ажылдык база чектелтишкннин болдунар аргазын хандырган турар Польша дээш демиселге көдүрүлүп үнүер». Июль 22-ни польша улус Польшанын каттап төрүтүнгенин хүнү деп адаан.

Миллион-миллион польша патриоттар ол кыйгырытта изни-биле катышкан болгаш эжелекчилерге удур демиселге боттарынын күженишкннерин угландырганнар. Польша Шеринин кезектериниң кады дайылдажып турганы Совет Армиянын шыггарангай дайынчылары польша черлерин хостаан. Улусту Польшанын күжүнүң болгаш чектелтишкннин үнер дөзү—улуг болгаш бузулбас совет-польша найрал ол демнежилгелиг демиселге төрүтүңен.

Катап төрүттүңүлгезинин байырлалын хосталган польша улус боттарынын кайгамчыктыг чедишкннери дээш өөрүшкүнүң болгаш чоргааралдык меделери-биле, бодуну аас-кежиктиг келир үезинге хажык чок бүүрел-биле уткуп турар. Польшанын катышкан ажилчын партиязынын болгаш улустун чаазынын удуртулгазы-биле республиканын ажилчы чоңнары чаа социалисттиг ниитиледи сорук киришкннин тургузуп турар. Совет Эвиле-

линиң доктаамал дузаламчы болгаш деткимчези социализм тургузуучуларын бүүрелдиг болдуруп, улусту Польшанын бурунгаар хажык чок шимчеп көжүүрүн хандырып турар.

«Польша улус чаа, социалисттиг нация болуп дүргөн темпелер-биле чаартылып турар. Польшанын улус массаларынын күчүлүг күштерин болгаш чогаадыкчы талантыларын ам амыдыралче кирип турар ол төөгүлүг чаартылгаларга совет улустарын акы-думна дузазы, найралдык болгаш үлегер-чижээ шийтирилги ролду ойнап турар»—деп Болеслав Берут чугаалаан.

Польша ажилчы чоңнар боттарынын чуртунуң тургузушкунуна шынап-ла шыггарангай чедишкннерин чедип алганнар. Польша дайындан болгаш немец-фашист эжеледен күштүү-биле качыгдан хирезинде-ле кыска үениң чедишкннери дыка улуг болуп турар.

Польша тускай медээ өзугаар алдыга, Польшанын улус ажил-агынын таварышкан материалдыг чидиргилер делегейин бири дайынынга Польшанын чидиргилеринде үш бүүдүн чартык катап ажил турар. Гитлержи эжелекчилер 14 муң бүүдүрүлгелерин, 84 муң усту-выш мастерскааларын, 200 муң магазиннерин, муң-муң школарын болгаш культура-чырыдышкынын яныз-бүрү албан черлерин үргөдзөн. Чурттакчы чоңун үштүн бир кезин хирези чурттаар оран-бажынын оскунган; көдээ ажил-агыг кудулап баткан турган. Дайындык болгаш эжеледин чылдарында Польша алды миллион ажил кижиг өлгөн дээрзин ол бүгү чүүдөргө немээр ужурулуг.

Буржуа-помещиктиг тургузунун үезинде болза, ол аар-берге дайын уржуун узуткаарында хөй-хөй он чылдар негетинер турган. Чурттуң өзүлүг ээзи болу берген польша

улус, улус ажил-агынын катап тургузарынын сорулгазын кыска хуу-саада шийтирилгезин, 1947 чылда бадылатынган баштайгы үш чыл планы 2 чыл 10 айлар дургузунда күжүстегинен. Ажилчы чоңнарын күженишкннеринин түнелсинде үлетүр болгаш көдээ ажил-агыг катап тургустунган, чурттуң экономүг хөгжүлдизинге таарымчалыг байдалдар чедип алдынган.

Польшанын катышкан ажилчын партиязын долгандыр сыры катышкын польша улус республиканы оон шийли алган оруундан чалалар дээн иштик болгаш даштык реакциянын бүгү-ле оралдажышкынын сый шапкан. Улус фронтунуң чайнаалчак тивелгези-биле демделетинген Польша сонгулдарага онза тодаргай-биле илерзэн улустун чангыс эви чыл келген тудум-на өзүп, быжыгып турар. Ол-ла чылын Польшанын чоңу, бодунда улуг чаалап алышыкынын барылга болгаш аас-кежиктиг амырдалды тургузарынга оон күженишкннеринге улам-на улуг делемнерин ажыдып берген чаа конституциялыг болган.

Ам Польша социализмниң быжыг экономиктиг үнденинерин салыр ужурулуг алды чыл планынын дөрткү чыгыныч кирипкен. Улустун эрге-чыгырлары чыгыр чегиниң кичээлгичин республиканың индустриялыг хөгжүлдизинче салып турар, ынанганш бо талазы-биле чедишкннер чаа Польшанын өнүктүрер өөртпес аргажок.

1952 чылдын планы доозулганда, үлетүр бүүдүрүлгези дайын мурунда дениелни үш катап ашкан. Электроэнергия бүүдүрүлгези дөрт катап, хөмүр даштын болгаш каңын—үш катап улгаткан. Ам Польшада хөмүр даш тыважы Францияны, Бельгияны болгаш Италияны катап алганындан ажил турар, Чурттуң яныз-бүрү районнарында дыка хөй чаа

бүүдүрүлгелер, оон иштинде машина тудуушкунун заводтары тургустунган. Польшанын судно кылар черлери улуг-улуг далай суднолары бир-ле дугаар үндүрүп эгелзэн. Ада-чурттуң трактор тудуушкуну улам-на калбарган, чүк сөөртүр болгаш чик автомобилдер, электровозтар, токар база нарын хоюлал станоктары болгаш шаанда даштыкыдан сөөртүп кирип турган өске-даа машиналарын бүүдүрүлгези дерлетинген.

Чурттуң шаанда хоужангай турган районнары үлетпүрүг бүүдүрүлгелерин четкизи-биле шыптынып турар. Чижээ, Краков воеводствозунда алды чыл планынын эң улуг бүүдүрүлгези—«Чаа Гута» деп металлургия комбинатын тургузуп турар. Ону ажылгалга кириген сонда Польша чыл бүүрүңде-ле бүүдүн чартык миллион тонна азы тодаргайлаарга, чурттуң бүгү-ле металлургия заводтарынын дайын мурунда берип турганындан хөй канны немей алып. Ол-ла воеводствода улуг химия комбинатын, республикада эң улуг Явожно—2 деп электростанцияны, улуг пеставы комбинатын, чаа хөмүр даш шахталарын дерип турар.

Улус демократтыг Польшанын тургузуушкунуна улуг черин Варшаваны катап тургузарынын талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажайдар ээлеп турар. Польша найсырал болза, тудугчуларын күженишкннери-биле чаартынып турар болгаш чокку чылдарда, мурунда турганындан-даа артык каас-чараш, чаагайжытынган хоорай болу бээр. Ында ам безин дыка хөй чаа чуртталга кварталдарын, хөй-ниитиниң бажынарын, культура-чырыдышкынын база эртем албан черлерин тудуп тургускан, дөлгем болгаш дорт магистральдарын салган, парктарын тарып олурткан. Каас-шиник бажындар, школар, кинотеатрлар, клубтар өзүп үнүп турар. Варшаванын девискээр шөлүн 144-тен 362 дөрбелчин километр чедир алдыдар. Совет Эвиле-

линиң польша улуска белзэ—культураның болгаш эртемниң И. В. Сталин аттыг Ордунун 220 метр бөдик бажыны найсыралдык төвүрүдө тургустунуп турар.

Капиталисттик кулданышкындан болгаш дарлаадан кезээ-мөңгези-биле хосталган польша ажилчы чоңнар бодунуң алды чыл планын күүседери-биле улуг сорук киришкннин ажилдап турар. Социалисттиг чарыш болгаш шалыпчы чорук фабрикаларда база заводтарда улам-на калбарып, бүүдүрүлгенин муракчыларынын болгаш чартыкчыларынын хүрээлени өзүп турар. Ажилчынар, инженерлер болгаш техниктер ажилдын муракчы совет методтарын чедишкннин шингээлди, күш-ажылдын бүүдүрүчүлүүн бедидеринге, продукция үндүрерин улгатырынга болгаш оон шынарын экижердинге шыггарангай түнелдерин чедип ал турарлар.

Үлетпүрүн дүргөн хөгжүлдизин польша көдээ ажил-агынын сайзыралыга таарымчалыг байдалды тургускан. Улус эрге-чатырларынын чылдарында көдээ хөй санын көдээ ажил-агыг машиналарын болгаш херекселдерин чоруткан, тарылга шөлүн калбартырынын, муракчы агротехниканы шингээлдерин талазы-биле улуг хемчеглерин ап чоруткан. 1949 чылда чуртка 30 машина-трактор станциялары турган болза, ам оларын саны 368 чуртуп улгаткан.

Польшанын күш-ажылчы тараачыны социалисттиг чер ажил-агынын орунуче чоорту шилчип турар. Июльдун 1-де чер ажил-агынын 7682 бүүдүрүлгө кооперативтери санатынып турган, оларга 157 муң тараачын ажил-агылар эки-тура-биле катышканнар. Күш-ажылдын коллективтиг хевирлерин үндөзүлгезин улуг чер ажил-агыны болза, боттарынын чаагай амырдалын хажык чок бедидерин магадаалы дээрзинге тараачынар практика кырынга бүүрөп турарлар.

Ажилчы чоңнарын өзүп турар

Д. ДАНИЛОВ.

Улус демократиязынын чурттарында

Бедик билигиг ажилчыларны белеткээрине Венгр Улус Республикада удуг кичээлге салдылар турар. Совет Эвилелинин үлгерин өзугаар эки дери кылдырган мастерскаяларлыг болгаш нийти чуртталга черлериг ус дарган училищелерини калбак четкинин тургузуп турар. Эң эки мастерлер болгаш бедик билигиг ажилчылар аныктыр өөредип турар.

Чурукта: мастер Пал Сабонун № 1 ус-дарган училищезини өөреникчизинге чүве айтып берип турары.

Чуруу «Мадьяр фотону».

Кыдатта ристин бай дүжүдү

ПЕКИН. Эрте тараан ристин бай дүжүдүн чер болганда ажаап алырынга белеткенни турар деп «Женьминьжао» солун бижип турар. Тен-Муруну Кыдаттын районнарынын хөй нурузунда эртен чылга бодаарга бо чылын 10—20 хуу хөй ристин тараачылар ажаап ап болур. Хуань мөжунун чөөн талазында болгаш Хубей можда Янзы хөминь сонгу болгаш муруну талазында районнарда ристин дүжүдү эртен чылгызыдан ортума-биле 10 хуу хөй болур.

Гуандун мөжунун өске районнарынга бодаарга ажаап алышыкын эрте эгелээр Хайнань ортудукта ристин найгы ажаап алышыкын оозулган.

Хостуг улустарыны кады-ажылдажылгазы

СОФИЯ. Болгар Улус Республика-биле Венгр Улус Республиканын аразында найралдын, кады-ажылдажылгазынын, бот-боттарынга дузалажылганын дугайында керээте ап салганын бээр июль 16-да 5 чыл болган. Ийн чуртун аразында кады ажылдажылганын беш чылынын дургузунда ажал-агыл болгаш культураны бүгү талазы-биле бижиккан. Болгария биле Венгриянын аразында садгы харылзааны чылдын-на калбарып турар. Болгария демир руданын болгаш концентраттарын, кылымал удобрениелерин, көдээ ажал-агылын чиг-эдин болгаш продуктуларын Венгрияже үндүр сөөртүп турар болгаш Венгриядан машиналарын, автотранспорт хөреп-гилерин, соодукчуларын, химикалыларын болгаш өске-даа чүүлдерин ап турар.

Ийн улустун аразында культураны кады-ажылдажылга база калбарып турар.

Керээнин беш чыл болган оюнга холбаштыр болгар солуннар чүүлдерин парлааннар.

Чехословакияда дээди өөредилге черлерин

ПРАГА. Бо чылын республиканын дээди өөредилге черлеринге эртен чылдан 12 муң хөй студентлерин хүлээп алыр. 1953—54 өөредилге чылында Чехословакиянын институттарына болгаш университеттеринге буржуазтыг республика турганыннан 3 катап хөй студенттер өөренер.

Чуртун 8 хоорайларынын, оон иштинде Праганын, Братиславтын, Брнонун, Либереттин, Пльзеннин студенттеринге 5 муң кижини чурттар-на нийти чуртталга черлерин тутунган турар.

Албанияны ховуларында

ТИРАНА. Бо чылын Албанияда чигир сөөкказынын бай дүжүдү үнген. Бо чугула культураны бүдүрүлгези чылдын-на калбарып турар. 1952 чылда чигир сөөкказынын тарылгазы 1950 чылдын дененинден 3,6 катап өскөн.

Бо чылын чигир сөөкказынын тарылгазы 8 хуу өскөн. (СЭТА).

Герман Демократтыг Республиканын Министрлер Чөвүлелиниң медеглели

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканын Министрлер Чөвүлелиниң 1953 чылдын июль 15-те онза хуралына хүлээп алганы дараазында медеглелди «Нейес Дейчанд» солунда парлап үндүргөн:

Германиянын чангыс-эвин демократтыг болгаш тайбын үндезинерге катап тургузары дээш туржуп турар немец улустун национал эрге-ажыктары хандыр дээш үргүлчү сагыш салып турар министрлер чөвүлели мындыг медеглелди кылырын эрежок чугула деп санап тур:

Барыын Германияда сонгулда кампаниязы-биле чергелештир Аденауэр элээн хөй медеглелдерни кылган. Ук медеглелдерде ол бодун Германиянын чангыс-эвин катап тургузарынын талалакчызы кылдыр көргүзүрүн орадажып турар, ынчаарга Аденауэр ам эжелекчи Бонн болгаш Париж керээлерин уткашынарынын дугайын чугаалаарында ойталаан, чүге дээрге чон ол керээлерге удуз туруп турар болгаш ук керээлерин боттанылгасы Германиянын чангыс-эвин катап тургузары-биле-даа, немец улустун национал эрге-ажыктары-биле-даа дүүшпейн турар деп чүве немештерин хөй кезинге билдинтир боорга мындыг. Ынчалза-жок Аденауэр Бонн болгаш Париж керээлерден бичи-даа ойталайын турар болгаш оларын боттанышыкын чедип алырын үргүлчүлөп турар. Ол чүл дээрге, Аденауэр Германияны чарар дээр бодунун эрги туруштарында хөвээр артып-шаан турар болгаш чангыс-эпти катап тургузар дээр дугайында оон нүгүлдүг медеглелдери чүгле сонгу турарынын аргазы-дыр деп чүвени көргүзүп турар.

Чүгле Чөөн болгаш Барыын Германиянын немештеринин аразында дугуржулганын үндезининге Германиянын тайбын арга-биле катыштырып болур, ынчаарга Чөөн болгаш Барыын Германиянын чангыс эп-сеткилдиг кады-ажылдажылгазы-биле дүгүрүлгөни герман айтырыг талазы-биле дугуржулганын чедип алырын дүргөдөп болур. Ынчалза-жок Аденауэр чөөн-даа, барындай талакы немештерин аразында Германияны катыштырар айтырыгын талазы-биле дугуржулганын, герман айтырыгын тайбын арга-биле шийтирээринин дугайында дөрт күрүнелерин дугуржулгаларында чедип алырын моондактарын орадажып турар.

Чижээлээрге, герман айтырыгын талазы-биле дөрт күрүнелерин чугаалажышыкынын шайтыктар дээш, Аденауэр чоокта чаа Вашингтонче, Лондонче болгаш Парижче тускай төлээлерин чоруткан деп чүве билдинтир. Бундестагтын хуралына Аденауэрнин удузтуп турганын чазактын коалициязы герман айтырыгын талазы-биле дөрт күрүнелерин чугаалажышыкынын эгелээр инегеп турган оппозиистик партияларын саналын хүлээп албайн барган болгай.

Бир эвес Аденауэр Германияны катыштырары дээш ылап-ла туржуп турар болза, ук айтырыгын талазы-биле Чөөн болгаш Барыын Германиянын төлээкчилеринин аразында чугаалажышыкынарга чүге удузлангыч, нийти Германиянын чөвүлел хуралын чылдырарын чүге моондактап турарыл ынчаш?

Аденауэр Германиянын чангыс-эвинин дугайында чүгле сөс кырында чугаалап, а керек кырында Германияны чарары дээш, Барыын Германияны кулданыры дээш, Европага чаа агрессти дайынны кысыры дээш ол туржуп турар-дыр деп чүвени дугайын ол бүгү фактылар чугаалап турар-дыр.

Чөөн Берлинниң болгаш Герман Демократтыг Республиканын чамдык өске-даа хоорайларынын күдүмчүлүгүн июль 17-де болган фашисттик чөнгөлөр, өрдедишкчинер болгаш халдаашкынар Аденауэрнин чазанын сөөлгү чылдарда чоруткан сандалардыкчы хөдөлүшкчинерин тодаргай херечилеп турар. Вашингтонга болгаш Боннга шагдала белеткетинген ол чөнгөлөр Чөөн болгаш Барыын Германиянын аразында чугаалажышыкынары-даа, дугуржулгалары-даа үр үенин иштинде чедип алыр арга чок болдулары-биле чөөн болгаш барыын таланын немештерин улуу-биле маргыштырар ужурулуг турган. Германияны демократтыг болгаш тайбын үндезинге катыштырып болур боор деп немештерин иделегинге оон-биле өлүмүңү согугну чедирер ужурулуг турган. Чөнгөлөргин америк болгаш барыын-герман организацкылары Бонну болгаш Парижти шериг керээлеринге удуз демиселден немец улустун кичээлгерин чардыктарарын болгаш Барыын Германияны агрессти Сонгу-атлантик блоктун системазынче киирерин чигедир деп орадашканынар.

Фашисттик чөнгөчүлөр болгаш дээрбөчүлөр июль 17-де Европада байдалды нарындадыр болгаш улустар аразынын шийтирлетини мээр айттырыларын удуз күрүнелерин аразында чугаалажышыкынарынын аргазы-биле шийтирээрин бергелдеп деп АКШ-тын болгаш Барыын Германиянын улуг буржуазиязынын дорт даалганын күүседип турганнар.

Германияны чарганынын түңелинде Барыын Германия Европада дайын айылынын кол ода болуп хуулган-дыр деп чүвени болгаш немештерин аразында бот-боттарын өлүржүрүнүч дайынны белеткээр чер апарган-дыр деп чүвени июль 17-ниң чөнгөчүлери тодаргай-биле бадыктааннар. Германияны чарганын чок кылып, ону тайбын болгаш демократтыг үндезинге катыштырары дайын айылынын ол одаан Германияга-даа, Европанын улустарына-даа үр тайбынын хандыр шыдаар.

Бир эвес Аденауэр болгаш оон талалакчылары Германияны чарар дээр боттарынын политиказын биеги хөвээр үргүлчүлээр болза, немец улус бодунун чуртун Аденауэр чокка болгаш Аденауэрге удуз катыштырарынын оруктарын тып алыр.

Герман Демократтыг Республиканын чазая Германияны тайбын болгаш демократтыг үндезинге катыштырар дээш кезээде доктаамал болгаш чайгыш чок демисежип келген. Германиянын чангыс-эвин дүр-

ген-не катап тургузар дээш, эжелеп-чагырар бүгү шериглерин Германиядан чоорту үндүрер, Германия-биле чөптү тайбын керээни чарар дээш ГДР-нин чазая моон сонгаар-даа бодунун бүгү күштерин салыр апар.

Бо чылдын июль 11-де хүлээп алдынган шийтирде чарлатынган Герман Демократтыг Республиканын чазанын чаа политиказын угландышыкы болза, ук шугумну күштүү-биле уламчылааны болуп турар. Ол угландышыкынын Герман Демократтыг Республиканын хөгжүлдесинин чүгле политиказы болгаш экономиказын негелделерин ужурундан хүлээп алган эвес. Ол угландышыкы болза, Германияны катыштырарын чигедир сорулгалыг болгаш Чөөн болгаш Барыын Германиянын аразында политиказын, экономиказын, культураны харылзааларын болгаш өске-даа харылзааларын амдан эгелеп быжыдар сорулгалыг. Чаа политиказын угландышыкы болза, Барыын Германиянын чонунун хөй нурузуунун эрге-ажыктары-биле дүгүжүп турар амырдалык материалдыг болгаш культураны негелделерин тургузарына угланган. Ынчаарга ол негелделерин Барыын Германиянын чону Германиянын катыштышыкынын үзүндө чүүлүг деп хүлээп алыр ужурулуг.

Июнь 17-де америк эрге-чагырларын удузтулгазы-биле, бодунун фашисттик агентилеринин дузазы-биле Герман Демократтыг Республикага сагылга-чурум чок дүржөк чоруктарынын организастаан Аденауэрнин чөнгөлүгү хөдөлүшкчинери туруп турза-даа, Герман Демократтыг Республиканын чазая хостуг нийти-герман сонгулдаларын аргазы-биле Германияны катап тайбын бау-биле катыштырарын белеткээр дугайында айтырыгын-даа талазы-биле, Германия-биле тайбын керээни дүрген-не чарарынын дугайында айтырыгын-даа талазы-биле Барыын Германиянын долу эргелик төлээкчилери-биле чугаалажышыкынары кылырынга чүге деп медеглел тур. Ук чугаалажышыкынарга Герман Демократтыг Республиканын төлээкчилеринин-даа саналдарын чугаалажып көөр ужурулуг деп чүве билдинтир.

Герман Демократтыг Республиканын чазая үстүндө айтырыгларын чугаалажып көөрү-биле Чөөн болгаш Барыын Германиянын төлээкчилеринин нийти-герман чөвүлел хуралын эң кыска хуусаада чылдырарын саналдап тур.

Германияны тайбын арга-биле катыштырарын, Германия-биле чөптү тайбын керээни чарарын бүгү немец улус манап турар.

Ынчангаш бис: «Немецтер, чангыс столче!» деп негелдевишти база катап үндүрүп тур бис. (СЭТА).

Кореяда болушкуннар

Кореяның Улустук армиязының Кол командьаланың дыңыды

ПХЕНЬЯН. Корея Улус-Демократтыг Республиканың Улустук армиязының Кол командьаланың июль 17-де меделээни болза, эртен хунуң дургузунда улустук шериглериниң катыжышкынары Поньчоньнын барыын талазынга болгаш Синмоктон база Ильмоктон районнарга дайзынга удуз ол черлеринге ужуз-дузалыг тулчуушкуннары чоруткан.

Дайзын ийн полк чедир күш-биле 30 ажыг самолёттарга болгаш элээн

каш он танкыларга деткиткеш, улустук шериглеринин туружунче чеди катап атакалаан. Ынчалза-даа улустук шериглеринин катыжышкынары дайзыннын бүгү атакаларын ойтур шаап, оларга улуг чидиргилерин таварыштырган.

Июль 17-де зениттик кезектер болгаш адыгжы-ачкылар дайыннын үш самолёттарын андара аткан болгаш беш самолёттарын үрей аткан. (СЭТА).

Австралияда компартиянын бажынарынче халдаашкынар

ЛОНДОН. Рейтер агентилелинин корреспондентизинин Сиднейден медеглел турарын өзугаар алырга, «айыыл чок чорукту албан чери» дээр организациянын агентилери июль 17-де Австралиянын Компартиязынын Сиднейде штаб-квартираныңе, коммунисттик литература-нын магазиниче болгаш «Трибюн» деп солуну парлап турар компар-

тиянын типографиязынче халдаашкынар кылганнар.

Компартиянын чамдык кижигүнеринин бажынарынга база халдаашкынар болтулаан. Халдаашкынар үзүндө фашисттик агентилер парлап каан дык хөй материалдарны хавырып алганнар. (СЭТА).

Франциянын Инди-Кыдатта чөпсөктүг күштеринин кол командьаланын билингени

ПАРИЖ. Инди-Кыдатта Франциянын чөпсөктүг күштеринин кол командьалакчызы генерал Наваррнин парлапга төлээкчилеринге кылган медеглелин «Либерасьон» солунда парлап үндүргөн. «Бистин аткаарлап өзүлээнивястен бээр ам ийн чыл болуп тур деп чугаалаар апар-дур мен. Вьетнамнын шавар-халдаашкынын кызыл кызгаарлары улам ханылап турар. Вьетнамнын дайынчы күштери кажанда-даа ын-

дыг күштүг турбаан чүве... Чаашкынар үзүи эрте бээрге шавар-халдаашкынын база катап хостуу-биле Тонкиче, Лаосче азы Вьетнамнын төвүнче эгелээр апарлар».

Ол-ла солунун медеглел турар болза, Кхмер чурттуг адыгжыларын француз командьалалга турган ийн ротазы июль 16-нын дүзүндө Кхмерин хостакчы шериглеринге бүрүн чөпсөз-биле катыжа бергенер. (СЭТА).

Колхозчуларнын спорт маргылдаазы

Барыын-Хемчик районун бүгү колхозтарынын спорт маргылдаазы район төвү—Кызыл Мажалыкка болуп эртен. Маргылдааны «Колхозчу» деп спорт нийтилинин район чөвүлели организастаан.

Маргылдаа колхозтарын чүгүрүк айттарынын чарыжы-биле эгелээр. Бир дугаарында «Победа» колхозтун Бадь-оол мунган ады келген, ийн дугаарында «Ленин оруу» колхозтун Өрге мунган ады келген.

Дараазында национал хүреш болган. Аңаа районун колхозтарынын эң шырак мөгелери киришкен. «Красный пахарь» колхозтун колхозчуу, районун база бир хоочун мөгези Дүктүг-Ары шүүлген, Седен-Дамбаа үжүрлөшкөн.

Ол ышкыш хол бөмбүүнүн, чадаг чарыштын, черин узуунун, бедин халымынын маргылдаалары база болган. (СЭТА).

К. БОРАНАЯ.

Харысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

КУЛЬТУРАЛЫГ ЧУРТТАЛГА БАЖЫНЫ БОЛГАШ КАДАКШЫЛ

Гигиена—кадыкшыл дугайында эртем. Ол болза, чүгле мага-боттун арыг-шеверин эвес, харын бажын иштинин, орун-дежектин арыг сийл турарын, индик-хептин болгаш саваларын арыг-шевер болурун негеп турар.

Эргижирээрн шаадыга көдээниң бажынарында бажын иштинин чүзүн-баазын мангыстары—сээктерин, тараканнарын, клоптарын, кара-быттарын, ымырааларын болгаш быттарын хөйүн тып болур.

Эзулуг бо үениң колхозчуларынын культураны амыдыралы болза, бажын иштинин чүзүн-баазын мангыстары бар турары-биле канчап-даа эптежи шыдаас. Насекомнар, мангыстар бо кижиниң кадыкына хөре чедирип, оон өй-тап уйгузун үрөп, чүвөлери болгаш продуктуларын үрөгдөп турар.

Чазын, хунуң баштайгы чылыгы-биле сээктер тыптып келир. Олар аш-чем кырынга хонуптар, бичин уругуң арынга союп чурруу, ылангыч оон шыптын удуз чоруунга бужурганчы моондак жуураштырып турар. Сээктер болза, дезинтерияны болгаш ижин тифинин көптередикчилери болур. Сээктер кончуг дүргөн өзүп көүдүдээр. Бир чай дургузунда бир эш сээк он-он шаа үре-төлдү төрү турар, ынчангаш чүс-чүс миллион сээктер тыпты бээр. Ынчалза-даа, оларын амыдыралыга таарымча чок үелер таварышканда олар дүргөн-не өлүп чидип турар.

Чуртталга бажынын, күдүмчүда каяа-херим иштинге арыг-шевер—сээктер-биле демиселдин кол негелделери болур. Аш-чснин болгаш продуктуларын дугалагыч хөвир-биле тургузар керек. Хлеб кескиндилерин болгаш чем артынчынын стол кырынга артырар каап болбас. Бо бүгү болза, сээктер чылдырар. Бичин уругларын чемин, сыйзар чүвөлери болгаш бичин уруг холунга түдүлө тудуп ап шыдаар болдур, ол бүгүнү сээктерден онзалап камгалаар.

Сээктер сонга дамчыштыр ужуп кирбезин дээш оларнын кирер оруун марля, демир четки-биле азы бичелердир шаараш кылдыр кескен саазын-биле дугалаар керек.

Клоптар, кара быттар, тараканнар, быттар, ымыраалар болза, ол ышкыш кижиниң кадыкына хөре чедирип болур. Ымыраалар малярия деп ваарыгы, быттар болгаш кара быттар ижин тифин болгаш өске-даа ваарыгларын тарадып болулар. Бажынын мангыстары-биле болгаш хоралыг насекомнары-биле демиселдин эң эки чөпсөктери—ДДТ дуст деп порошок болгаш гексахлоран болза, насекомнарын нерва системазын үрөп баксырадыптар болгаш билинместедер.

ДДТ дуст болза, удуз будуштуу-биле ылаптып турар. Ону төп каан чүвөлөр үр үеде насекомнардан хостуг туруп турар. Насекомнар-биле демисел чорударда бажынын кол кезин—сээктерин болгаш өске-даа мангыстарын тыптып турумнаар чери апар сонгаларга, сонгалар адаанга, сонгалар турар ханаларын кезинге, электрия удаанынга, а от ышкыш мебельге, чымчак чүвөлере, орунга, матрацтарга болгаш өске-даа чүүлдерге дуст деп порошокту чажыл төгөр керек. Дуст деп порошок чажыл төгкөн черлерге болгаш чүвөлере таварышкан сээктер база мангыстар өлүп турар. Дусттук боттук күштүү элээн каш недея дургузунда үргүлчүлээр, а ымырааларга удуз элээн каш айлар дургузунда күштүг болуп турар.

Эштер! Боттарынын чуртталга бажынарын арыг-шевер тургузунар. Бажынын мангыстарын болгаш хоралыг насекомнарын узуткап чок кылыр. Оларын чок кылырынга боттук чөпсөк—ДДТ дусту болгаш гексахлоранын хөрепел ажылдаар. Мангыстарын база насекомнарын узуткап чок кылыр талазы-биле дузаламчы болгаш сүмелерин алыр дээш бодунарын районнарын кадык камгалап органнарынга барынар.

Тыва областын санитар чырдымышкын бажын.

ЕГИПЕТТЕ БОЛУШКУННАРГА

КАИР. «Аль-Мысри» деп солунун тускай үнген дугаарында медеглел турары болза, июль 17-ниң керээзинде бүгү чуртка дүшкүгүрүлүг байдал чарлатынган. Англиянын болгаш Катышкан Штаттарын дипломаттыг төлээ черлеринин камгаланы күштөлдөр талазы-биле онза хемчеглер алдынгылаан. Англиянын болгаш АКШ-тын Каирде элчин черлерин танкаларлыг болгаш куяк машиналарлыг египет солдаттарын улуг отрядтары камгалап турар.

«Аль-Мысри» солунунун корреспондентизинин Исмаилиядан дамчыдып турары болза, июль 13-те хоорайга эртеден эгелеп англи шериг кезектеринин шимчээшкын болган. Хоорайнын чоок-кавы черлеринге алды немелде контроль черлерин тургускулаан. Исмаилияда англи гарнизон быжыглаашкынын алгылаан. Корреспондентинин сөзүн өзугаар алырга, англичаннар Исмаилияны чурттуг арткан кезээден бүрүнү-биле тускайлаар бодап туралар.

Солуннарнын меделеп турары болза, генерал Нагиб Англиянын Египетте херектеринге бүзүр-тирген Хэнкини хүлээп алырында ойталаанын соонда, Хэнки даштыкы херектер министр Фавзи-биле ужуражыр дээш турупкан. Фавзи америк элчин Кефферин хүлээп алган. Фавзи-биле ужуражырынын мурунда Кеффери Англиянын херектеринге бүзүр-тирген Хэнки-биле сүмөлөшкөн.

«Аз-Хаман» солунунун корреспондентизинин Исмаилиядан дамчыдып турары болза, англи патрулдар хоорайнын күдүмчүлүгүн баррикадаларын тургузуп туралар. Англи командьал хоорайга дүшкүгүрүлүг сайдалды чарлаан. Суз каналдын зонасында англи шериг лагерлеринде ажылдап турар египет ажалчынаар ажилче үнеринден ойталааннар.

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелинин корреспондентизинин Порт-Саудтен дамчыдып турары болза, Суз каналы биле Нилдин кирген аксынын аразында демир орук харылзаазы бүрүнү-биле үзүлгөн. (СЭТА).

И Р А Н Д А Б А Й Д А Л

ТИГЕРАН. Иран солуннарнын июль 16-да үнген керээни дугаарларанда медеглелди болза, «Национал шимчээшкын» деп бөлүктүн депутат-кежигүнери боттарынын депутат эргелеринден ойталаанын соонда, июль 15, 16-да «Оттехад», «Кешвар» деп бөлүктүрүн кижигүнери болгаш өске-даа хамаарышпас депутаттар депутат эргеле-

риден база-ла ойталааннар. Ынчангаш, июль 16-нын дүшке чедир депутат эргелеринден ойталаан кижилерин саны 52 четкен.

ПАРИЖ. Франс Пресс агентилелинин корреспондентизинин Тегерандан дамчыдып турары болза, Иранын шахы (хааны—Ред.) премьер-министр Мосаддыкка, бир эвес Мо-

саддык референдум чорударында ойталаар болза, меджлисти тарадынын дугайында декретке алын салырынга бөленин дугайында бижик чоруткан. Ынчалза-даа, хүлээп алган шийтирлеримге канчап-даа өскерибес мен деп харынын Мосаддык хаанга медеглээр. (СЭТА).

оралажышынын, партияж амыдыра, культура болгаш амыдырал клддистерин 2—68, иштинге информация, бухгалтерияны — 3 — 65

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕСИ: Кызыл, Шетиникин кудумчуу, бажы 7 киддистерин — 3—88; харысалгалыг сеертарыш 4—98; пропанда